

ЕКОНОМІКА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 339.137.2:636. 03

Пуцентейло П.Р.,
д.е.н., професор кафедри обліку і правового
забезпечення агропромислового виробництва
Тернопільський національний економічний університет

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИЙ РОЗВИТОК ГАЛУЗИ ТВАРИННИЦТВА ЯК НАЙВИЩИЙ РІВЕНЬ ПРОЯВУ КОНКУРЕНЦІЇ

Putsenteilo P.R.,
dr. sc. (econ.), professor of the department of accounting
and legal ensuring agricultural production
Ternopil National Economic University

COMPETITIVE DEVELOPMENT OF ANIMAL HUSBANDRY SECTOR AS THE HIGHEST LEVEL OF MANIFESTATION THE COMPETITION

Постановка проблеми. Розвиток конкуренції – це багатоаспектний процес, який формується під впливом політико-правових, соціально-економічних і культурних чинників, зумовлює необхідність адекватного теоретико-методологічного обґрунтування й забезпечення. Конкуренція виступає як економічний феномен історичного розвитку, одночасно вона є відображенням внутрішньої логіки власної еволюції. Формування цієї категорії як важливого об'єктивного процесу супроводжувалося зміною теорій, концепцій і поглядів учених-економістів внаслідок трансформації економічного розвитку суспільства. Еволюційний розвиток конкуренції – явище надзвичайно складне, комплексне, вимагає урахування умов виникнення, розвитку, функціонування і реалізації в усіх без винятку економічних системах, специфіки підсистем (галузей, видів діяльності).

Похідним елементом економічної категорії «конкуренція» є конкурентоспроможність, яка властива різним складовим економічної системи: національній економіці, галузі, підприємству, персоналу, продукції. Конкурентоспроможність визначає перебування економічного суб'єкта в конкурентному просторі, сприяє виконанню властивих функцій з відповідною якістю і вартістю, здійснює прояв в процесі конкуренції і розглядається, з одного боку, як важливий стимул ринкової активності, а з іншого – як динамічний процес пристосування до умов і вимог ринку. Важливість визначення місця і ролі конкурентоспроможності галузі підкреслюється тим, що вона залежить від здатності підприємств і їхньої продукції забезпечити конкурентоспроможність у певному періоді та відповідному середовищі; створює умови зростання обсягу доданої вартості на основі підвищення ефективності використання чинників виробництва, забезпечення інвестиційної привабливості бізнесу, підвищення рівня його рентабельності і освоєння нових ринків. Така оцінка дає змогу визначити ступінь конкурентоспроможності галузі, а також є відповідною точкою розробки стратегії підвищення її конкурентоспроможного розвитку, як більш вищого рівня прояву конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні основи оцінювання конкурентоспроможності галузі відображені в наукових працях М. Портера, І. Ансоффа, Ж. Ж. Ламбена, І. Абрамова, Г. Азоева, Л. Александрова, Я. Базиліюк, М. Беста, М. Гельвановського, А. Демченка, Б. Кваснюка, М. Маліка, Т. Осташко, Л. Піддубної, Х. Фасхієва,

Р. Фатхутдінова, Ю. Шмідта, О. Шнипка, А. Юданова та інших. Проте, аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних робіт, присвячених оцінюванню галузевої конкурентоспроможності, показав, що ця проблема на сьогодні вивчена мало, до останнього часу так і не склався єдиний підхід ні до формулювання поняття, ні до методів оцінювання, формування та підвищення конкурентоспроможності галузі. При цьому багато дослідників зазначають, що конкурентоспроможність галузі – найменш вивчена категорія теорії конкурентоспроможності.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження конкурентоспроможного розвитку, що дасть змогу ідентифікувати основні внутрішні і зовнішні чинники конкурентних переваг галузі тваринництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під конкурентоспроможністю галузі слід розуміти здатність створювати зростаючий обсяг доданої вартості на основі підвищення ефективності використання чинників виробництва, забезпечення інвестиційної привабливості бізнесу і освоєння нових ринків. З огляду на це визначення найбільш загальними показниками конкурентоспроможності галузі є обсяг і динаміка доданої вартості в розрахунку на одного зайнятого.

Конкурентоспроможний розвиток галузі має характеризуватись такими ознаками: великим за масштабами і швидкістю зростання обсягом ринку, на якому національні компанії займають значні позиції; підвищенням ефективності використання чинників виробництва, що забезпечує високий рівень рентабельності бізнесу. До найбільш значущих чинників, які впливають на конкурентоспроможний розвиток галузі, належать: позиціонування на світовому ринку, тобто ступінь експортної орієнтованості виробництва (частка експорту у випуску та її динаміка); позиціонування на внутрішньому ринку порівняно з іноземними конкурентами (частка імпорту готової продукції на ринку, її динаміка) – досягнутий технологічний рівень галузі, що виражається в обсязі накопичених інвестицій і якісних характеристиках потужностей, а також прогрес у цій сфері (інтенсивність інвестиційної активності); рівень концентрації на ринках (наявність великих ефективних вітчизняних компаній), достатній для конкуренції зі світовими компаніями – лідерами у відповідних галузях; забезпеченість сировинною базою, розвиненість коопераційних зв'язків (приєднання до кластерів конкурентоспроможності), історична “прихильність” споживачів до виробників; масштаби тіньового сектору і рівень правового застосування.

Формулювання поняття “конкурентоспроможний розвиток галузі”, на наш погляд, має ґрунтуватися на таких методологічних положеннях.

По-перше, сутність категорії “конкурентоспроможний розвиток галузі” безпосередньо залежить від того, що розуміється під галуззю. Тут можливе використання двох підходів – неокласичного та інституціонального. Відповідно до першого підходу, галузь – це “сукупність організаційно однакових фірм, які виробляють ідентичну продукцію і конкурують на основі ціни” [1, с. 28]. У цьому випадку конкурентоспроможний розвиток галузі буде визначатися як конкурентоспроможний розвиток складових її підприємств. Р. А. Фатхутдінов пропонує оцінювати конкурентоздатність галузі за провідними великими організаціями, питома вага яких становить приблизно 60% від обсягу продажів у всій галузі [2]. Ґрунтуючись на цій рекомендації, формула для визначення рівня конкурентоспроможного розвитку галузі набуде вигляду:

$$\hat{K} = \sum_{i=1}^n \alpha_i x_i \hat{K}_i \quad (1)$$

де n – кількість підприємств галузі; α_i – питома вага i -го підприємства за обсягом продажів конкурентоспроможної продукції серед n підприємств; $\hat{K}_i$ – рівень конкурентоспроможності підприємства.

Ю.Д. Шмідт і Н.В. Іваншина вважають, що оцінка конкурентоспроможності галузі можлива при комплексному аналізі поточного стану підприємств галузі, виявленні детермінант їхньої конкурентоспроможності та розробки адекватної стратегії розвитку. Водночас, автори визнають, що оцінку конкурентоспроможності галузі не можна зводити тільки до визначення конкурентоспроможності підприємств її складових. У конкурентоспроможності важливе значення мають потенціал і можливість відповідного об'єкта виробляти конкурентоспроможну продукцію і домагатися переваг над конкурентами на всіх ринках, а не тільки на ринках готової продукції [3, с. 3].

Прихильники інституціонального напрямку економічної думки в складі галузі розглядають не тільки безпосередніх виробників товару, а й їхню зовнішню інфраструктуру. “Галузь – щось

більше, ніж сукупність незалежних фірм, а міжфірмові відносини – щось більше, ніж цінова конкуренція. Галузеві інститути можуть надавати зворотний вплив на організацію окремих фірм, їх стратегію, їх колективну конкурентоспроможність” [1, с. 29]. Інтеграція цих двох підходів – неокласичного та інституціонального – дає змогу, на наш погляд, перейти до комплексного розгляду категорії конкурентоспроможності галузі. Отже, конкурентоспроможний розвиток галузі визначається, з одного боку, конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання, які формують галузь, з іншого – станом їхнього зовнішнього середовища, рівнем розвитку галузевих інститутів і міжфірмової кооперації.

По-друге, поняття “конкурентоспроможний розвиток галузі” є конкретним проявом більш загальної економічної категорії “конкурентоспроможність”. Тому конкурентоспроможний розвиток галузі, як і конкурентоспроможність взагалі, базується на конкурентних перевагах, тобто перевагах над суперниками в умовах конкуренції. Однак галузеві конкурентні переваги мають специфічні особливості, що випливають із характеристики галузі як суб'єкта мезорівня. Науковці у своїй теорії мезорівнів виходять із визначення середньої ланки, яка, не втрачаючи ознак вихідного об'єкта, водночас набуває ознак наступної ланки, що надає їй додаткову соціально-організаційну енергію. На основі цієї гіпотези вони довели, що середній, проміжний рівень, розташований на межі мікро- і макросередовища, акумулює переваги як нижнього, так і верхнього рівнів [4, с. 45-46]. Звідси можна припустити, що конкурентні переваги галузі як суб'єкта мезорівня не тільки об'єднують у собі всі переваги фірм і зовнішньої макроекономічного середовища, а й посилюють їх завдяки синергетичному ефекту. На думку М. Беста, “особливістю галузевих переваг є те, що вони, як правило, не можуть бути створені на рівні окремих фірм, але можуть використовуватися всіма фірмами для зміцнення свого конкурентного становища і підвищення потенціалу прибутковості” [1, с. 50].

Загальноприйнятим є поділ конкурентних переваг галузі на внутрішні і зовнішні. До внутрішніх конкурентних переваг, як правило, належать: висока потреба в продукції галузі; наявність доступу до дешевих ресурсів; висока частка експорту наукомістких товарів; висока питома вага конкурентоспроможних організацій і товарів у галузі та ін. До зовнішніх конкурентних переваг галузі варто зарахувати: високий рівень конкурентоспроможності країни; активну державну підтримку малого та середнього бізнесу, науки та інноваційної діяльності; відкритість суспільства і ринків; гармонізацію національної системи стандартизації та сертифікації з міжнародною системою; якісну систему підготовки і перепідготовки управлінських кадрів та ін.

На наш погляд, необхідно також ввести поділ конкурентних переваг галузі на універсальні та специфічні. Універсальні конкурентні переваги є основою конкурентоспроможності будь-якої галузі. Специфічні конкурентні переваги пов'язані з особливостями господарської діяльності конкретної галузі і не можуть бути враховані при аналізі конкурентоспроможності інших галузей.

По-третє, на нашу думку, конкурентоспроможний розвиток галузі не просто тісно взаємозв'язаний з конкурентоспроможністю підприємств, а й має визначальне значення щодо неї. Саме на рівні галузі формується конкурентне середовище, в якому діють підприємства, створюються головні чинники їхнього ефективного розвитку, зумовлені галузевими конкурентними перевагами, визначаються перспективи розвитку галузевих підприємств. Поза галуззю взагалі втрачається сенс розгляду конкурентоспроможності підприємства.

По-четверте, при дослідженні конкурентоспроможного розвитку галузі є неприйнятним широкий підхід до визначення об'єкта дослідження, оскільки природа конкуренції і джерела конкурентних переваг суттєво варіюються в межах спеціалізованих виробництв. Чим вузьчий напрямок досліджується, тим точнішою є оцінка конкурентоспроможності.

Загалом конкурентоспроможний розвиток галузі – це здатність брати участь, а не тільки перемагати в конкурентній боротьбі. Ми погоджуємось із позицією авторів, які розглядають конкурентоспроможність “не як біполярні поняття”: конкурентоспроможний (виграв у конкурентній боротьбі) – неконкурентоспроможний (програв у конкурентній боротьбі)”, а як володіння її часткою, яку в найбільш простій градації можна визначити як “низька, середня, висока” [4, с. 45–47]. Цей підхід дає змогу оцінювати конкурентоспроможність будь-яких суб'єктів (об'єктів), а не тільки тих, які займають лідируючі позиції на ринку.

Крім цього, М. Портер вважає, що конкурентоспроможність галузі визначається через конкурентоспроможність галузевого продукту, що йде на експорт [5, с. 157].

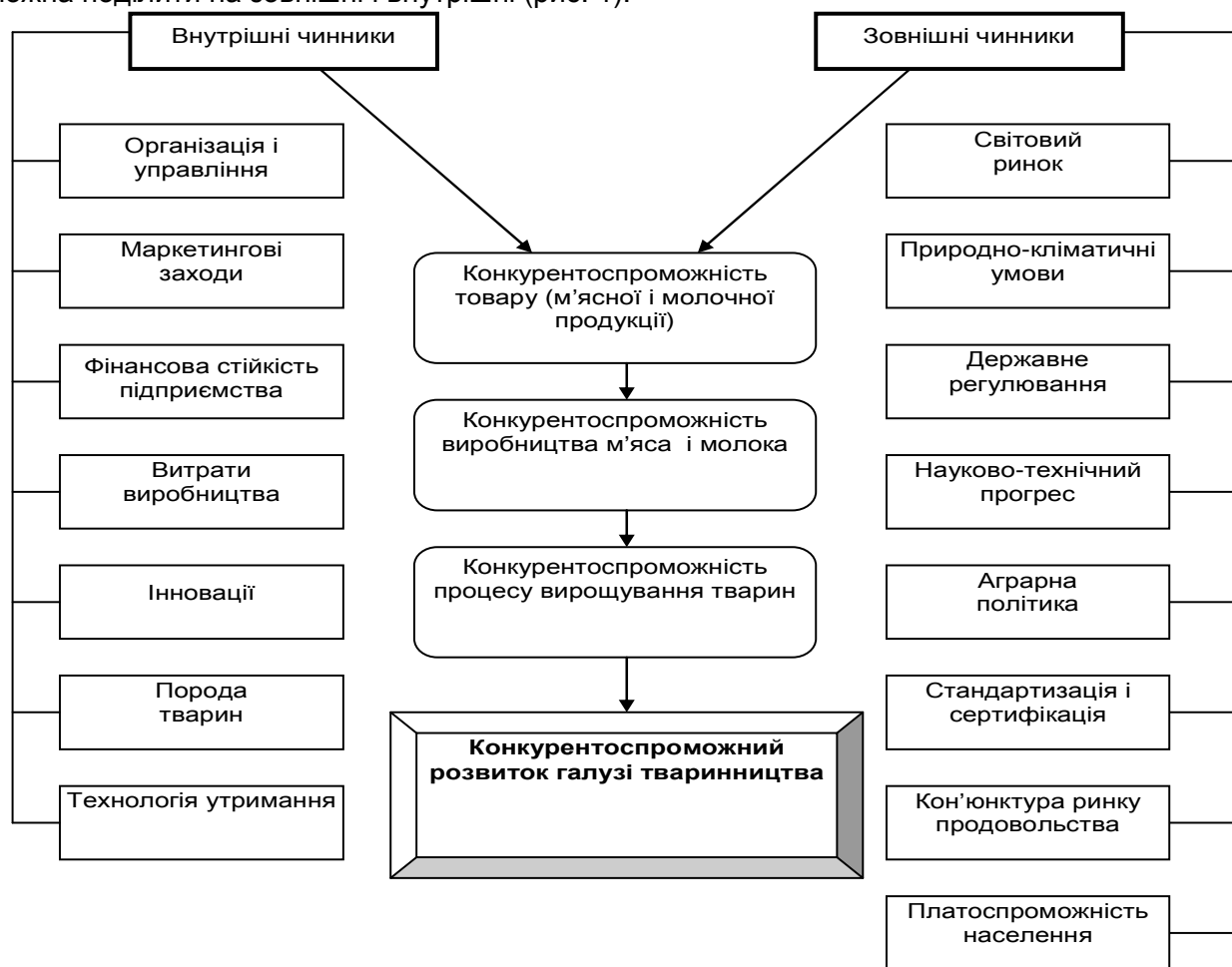
Аналіз трактувань галузевої конкурентоспроможності [1; 2; 5–12] дав змогу виокремити такі основні характеристики поняття “конкурентоспроможний розвиток галузі”:

- конкурентоспроможний розвиток галузі має системний характер – він визначається конкурентоспроможністю суб’єктів, що становлять галузь, і конкурентоспроможністю макросередовища, в якому функціонує галузь;
- базу для побудови конкурентоспроможного розвитку галузі є конкурентні переваги;
- конкурентоспроможний розвиток окремої галузі проявляється в порівнянні її з конкуруючими галузями, тобто вона відносна;
- конкурентоспроможний розвиток не є сталою величиною, він має динамічний характер;
- кінцеве оцінювання конкурентоспроможного розвитку галузі проводиться споживачем товару, виробленого галуззю;
- конкурентоспроможний розвиток галузі є керованою характеристикою.

З урахуванням вищезазначеного, ми вважаємо що під категорією “конкурентоспроможний розвиток галузі” потрібно розуміти динамічну властивість, яка ґрунтується на конкурентних перевагах складових її підприємств, інфраструктури та інститутів управління, що виражається в її здатності брати участь у конкурентній боротьбі в певний період і на певному ринку.

Отже, формування конкурентоспроможності галузі тваринництва – це становлення її організаційно-економічних та техніко-технологічних параметрів, що дають змогу в умовах ринку витримати суперництво в боротьбі за споживача з іншими товаровиробниками і досягти конкурентоспроможного розвитку.

Конкурентоспроможний розвиток тваринництва визначається багатьма чинниками, які можна поділити на зовнішні і внутрішні (рис. 1).

Рис. 1. Чинники конкурентоспроможного розвитку галузі тваринництва
Джерело: самостійна розробка

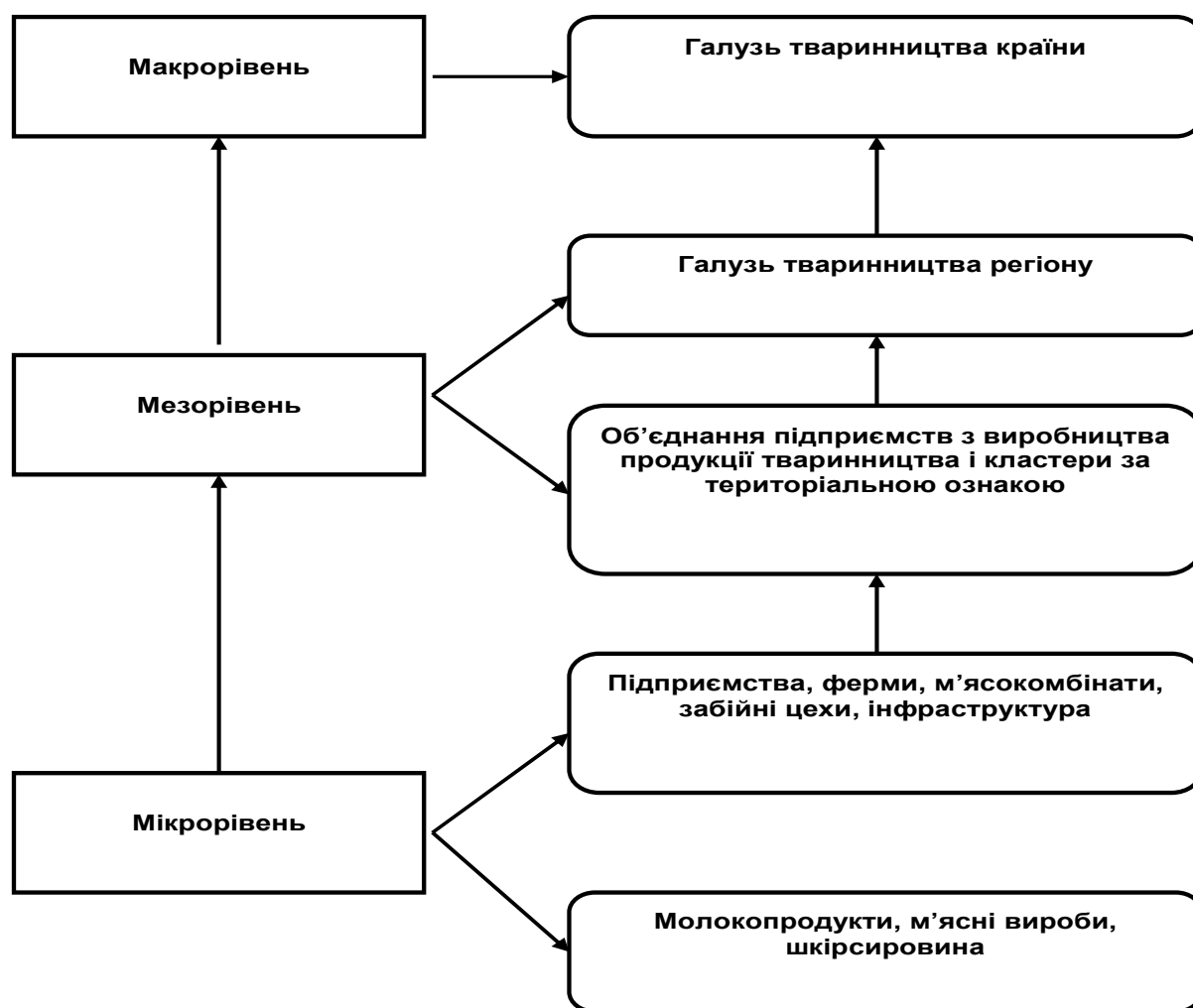
Управління конкурентоспроможним розвитком продукції тваринництва передбачає цілеспрямований вплив насамперед на внутрішні чинники, скориговані на умови впливу

зовнішнього середовища і, перш за все, кон'юнктуру ринку. Ринок аграрної продукції характеризується монополістичною конкуренцією, тому збільшення розміру прибутку можна досягти тільки шляхом зниження собівартості і підвищення якості продукції. Таким чином, формування конкурентоспроможного виробництва продукції тваринництва, перш за все, передбачає управління чинниками виробництва.

Все різноманіття конкурентних відносин, що виникають у сфері економіки різних за ступенем концентрації суб'єктів, умовно можна поділити на три рівні:

- макрорівень (національне господарство, об'єднання країн);
- мезорівень (галузі, об'єднання підприємств, організацій, фірм);
- мікрорівень (конкретні види продукції, виробництва, підприємства).

На підставі вказаних ієрархій об'єктів конкурентоспроможності ми виокремили рівні ієрархії конкурентоспроможності тваринництва (рис. 2).

Рис. 2. Структурна характеристика рівнів конкурентоспроможності у тваринництві

Джерело: самостійна розробка

Конкурентоспроможний розвиток галузі необхідно розглядати як процес вдосконалення комбінацій та оптимізації рівнів інтенсивності факторів виробництва, що забезпечує конкурентоспроможність продукції тваринництва в умовах ринку. Система факторів конкурентоспроможного розвитку виробництва являє собою багаторівневу керовану систему, що характеризується принципами взаємозв'язку і взаємовпливу.

Отже, створення ефективно діючої галузі тваринництва відображає пріоритети конкурентоспроможного розвитку національної економіки в період її входження у процеси глобалізації, зумовлює подальші пошуки у вирішенні проблеми виявлення сучасних

тенденцій розвитку, оцінки конкурентоспроможності і оптимізацію її організаційно-економічного функціонування у наступні роки. Індикатором конкурентного становища країни чи окремо взятої галузі агропромислового комплексу може служити конкурентоспроможність галузевих комплексів, які становлять їхню сукупність.

Висновки та подальші дослідження. Розуміння конкурентних переваг і конкурентного середовища галузі як динамічних явищ обумовило підстави висунути гіпотезу про конкурентоспроможний розвиток, основою якого є креативна спрямованість галузевого потенціалу, що забезпечується за рахунок сукупності визначених чинників: економічного, фінансового, стратегічного, інвестиційного і креативного. Під конкурентоспроможним розвитком розуміється діяльність, яка спрямована на створення унікальних ринкових переваг в умовах обмежень і протидії з боку зовнішніх і внутрішніх умов, концентрація виняткових ринкових цінностей, перехід від одного якісного стану до іншого, спосіб перетворення унікального потенціалу в конкурентну перевагу. Це дало змогу виокремити джерела конкурентоспроможного розвитку, якими визначено ресурси, спосіб мислення, технологію, організацію бізнесу, тобто усі складові комерційного процесу. Конкурентоспроможний розвиток галузі має визначатися продуктивністю використання наявних ресурсів усіх видів, а стратегія розвитку галузі має бути орієнтована на підвищення конкурентоспроможності за рахунок активізації використання наявних і виявлення нових конкурентних переваг.

Література

1. Бест М. Новая конкуренция. Институты промышленного развития : моногр. / М. Бест. – М. : Новая наука, 2002. – 286 с.
2. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Маркетинг, 2002. – 892 с.
3. Шмидт Ю.Д. Конкурентоспособность регионального комплекса / Ю.Д. Шмидт, Н.В. Иваншина // Региональная экономика: теория и практика. — 2008. — № 3 (60). — С. 2–6.
4. Демченко А. А. Управление конкурентоспособностью предприятий отраслевого комплекса : моногр. / А. А. Демченко, Э. Н. Кузбожьев. – Курск, 2002. – 240 с.
5. Портер М. Стратегії конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / М. Портер [пер. с англ. А. Олійник, Р. Скільський]. – К. : Основи, 1998. – 264 с.
6. Акулич О.В. Методологическая аргументация определения конкурентоспособности отрасли // Известия ИГЭА. – 2011. – № 3 (77). – С. 89-89.
7. Абрамова И. Особенности национальной конкуренции / И. Абрамова // Управление компанией. – 2005. – № 4 (47). – С. 21–24.
8. Ахматова М. Теоретические модели конкурентоспособности / М. Ахматова, Е. Попов // Маркетинг. – 2003. – № 4 (71). – С. 25–38.
9. Березівський П. Теоретичні основи конкуренції та конкурентних відносин в аграрному секторі / П. Березівський, В. Мартинюк // Вісник Львівського національного аграрного університету. – 2010. – Серія: Економіка АПК. – Випуск 17. – Частина II. – С. 4–9.
10. Довгань Л. Є. Конкурентоспроможність підприємств / Л. Є.Довгань. – К. : ІВЦ Вид-во "Політехніка", 2004. – 144 с.
11. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми : монографія / М.Й. Малік, О.А. Нужна . – К. : ННЦ "ІАЕ", 2007. – 272 с.
12. Нестеренко С.А. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств: управлінський аспект : монографія / С. А. Нестеренко. – К. : Аграр Медіа Груп, 2012. – 484 с.

References

1. Best, M. (2002), *Novaya konkurentsya. Instituty promyshlennogo razvitiya* [New competition. Institute of Industrial Development], monograph, Novaia nauka, Moscow, Russia, 286 p.
2. Fatkhutdinov, R.A. (2002), *Konkurentosposobnost organizatsii v usloviyakh krizisa: ekonomika, marketing, menedzhment* [Competitiveness of the organization in crisis: economics, marketing, management], Marketing, Moscow, Russia, 892 p.
3. Shmidt, Yu.D. and Ivanshina, N.V. (2008), "Competitiveness of the regional complex", *Regionalnaya ekonomika: teoriya i praktika*, no. 3 (60), pp. 2–6.

4. Demchenko, A.A. and Kuzbozhyev, E.N. (2002), *Upravleniye konkurentosposobnostyu predpriyatiy otraslevogo kompleksa* [Management of competitiveness of enterprises business unit], monograph, Kursk, Russia, 240 p.
5. Porter, M. (1998), *Stratehii konkurentsii: Metodyka analizu haluzei i diialnosti konkurentiv* [Strategy Competition: Methodology industries and competitors' activities], Osnovy, Kyiv, Ukraine, 264 p.
6. Akulich, O.V. (2011), "Methodological arguments determine competitiveness of the industry", *Izvestiya IGEA*, no 3 (77), pp. 89-89.
7. Abramova, I. (2005), "Peculiarities of the National Competition", *Upravleniye kompaniyey*, no.4 (47), pp. 21–24.
8. Akhmatova, M. and Popov, Ye. (2003), "Theoretical models of competitiveness", *Marketing*, no. 4 (71), pp. 25–38.
9. Berezivskiy, P. and Martyniuk, V. (2010), "Theoretical foundations competition and competitive relations in the agricultural sector", *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, iss. 17, part II, pp. 4-9.
10. Dovhan, L.Ye. (2004), *Konkurentospromozhnist pidpriemstv* [Competitiveness of enterprises], IVTs Vyd-vo "Politekhnik", Kyiv, Ukraine, 144 p.
11. Malik, M.Y. (2007), *Konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpriemstv: metodolohiia i mekhanizmy* [Competitiveness of agricultural enterprises: methodology and mechanisms], monograph, NNTs "Instytut ahrarnoi ekonomiky", Kyiv, Ukraine, 272 p.
12. Nesterenko, S.A. (2012), *Konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpriemstv: upravlinskyi aspekt* [Competitiveness of Agricultural Enterprises: administrative aspect], monograph, Ahrar Media Hrup, Kyiv, Ukraine, 484 p.

УДК 336.5.02

Чернишова Л.І.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Дженкова А.С.
Одеський національний політехнічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Chernyshova L.I.,
cand. sc. (econ.), assistant professor of
the department of management
Dzhenkova A.S.,
Odessa National Polytechnical University

PECULIARITIES OF MANAGEMENT SYSTEM FORMATION OF COSTS AT DOMESTIC ENTERPRISES

Постановка проблеми. Сучасний динамічний трансформаційний стан економіки України вимагає від підприємців та менеджерів вітчизняних організацій пошуку ефективних методів управління господарською діяльністю. Для того, щоб вижити в конкурентному середовищі, підприємствам необхідно регулярно та своєчасно відстежувати і реагувати на всі зміни, що відбуваються в їх оточенні з метою збереження гідних позицій на ринку і забезпечення конкурентних переваг. Кожному з них важливо правильно оцінити ринкову ситуацію згідно зі специфікою своєї діяльності. Показником їх успішної роботи є наявність прибутку, зростання обсягів виробництва та забезпечення конкурентоспроможної продукції та підприємства. Ключовим внутрішнім фактором забезпечення цього є саме оптимізація витрат виробництва.